

Martina Čeh

BIOETIKA I SPORT

1. UVOD

Ovaj članak uvodi nas u svijet bioetike kroz različite definicije. Razmotrit ćemo odnos s medicinom i drugim znanostima, tehnološkim i znanstvenim razvojem. Kroz područje tjelesni život dohvatit ćemo odnos ljudskog tijela i slobode te ćemo razmotriti cjelovitost tijela kao integrirajući element ljudskog bića. Razmotriti ćemo područje ljudskog tijela i sporta i odnos prema čovjekovom tijelu.

2. BIOETIKA

Bioetika je jedna vrsta primijenjene opće etike, jedna partikularna specijalna etika, specijalno područje. To je primjena općih etičko-moralnih načela na područja kao što su: briga za život i zdravlje, medicinska i biološka istraživanja na tom području.

Prema grčkoj riječi *ethos* = ćudoređe, svijest, etika, dolazi medicinska etika jer pokriva područje djelovanja medicine. Sam izraz bioetika polazi od grčkih riječi *bios* = život i *ethos* ćudoređe. Tako po svom doslovnom značenju bioetika znači naprosto etika života ili ćudoredno razmišljanje i vrednovanje života i svega što se odnosi na život. Predmet je njezinog sustavnog i kritičkog istraživanja život pod etičko-moralnim vidikom. Drugim riječima: bioetika je vrsta primijenjene etike, opća etika primijenjena na sasvim određeno područje, na područje života (Pozaić, 1990).

Medicinska etika jedna je vrsta primjene opće etike na medicinsko područje. Koja je razlika između ta dva pojma? Zašto se od medicinske etike prelazi na bioetiku? Medicinska etika, prema općenitom shvaćanju, odnosi se uglavnom na vrednote s područja međusobnog odnosa liječnik-bolesnik. Zatim zdravstvena ustanova-bolesnik. Bioetika uključuje sve to i proširuje svoj pogled i djelovanje, dohvaćajući sve probleme koji se pojavljuju u svim zdravstvenim zvanjima (Martinović-Vlahović, 2002).

Pokušava se na različite načine dati definicija koja bi zadovoljavala pa ima tri pristupa. Prvo, u širem smislu osim znanosti o životu i zdravlju bioetika obuhvaća i proučavanje pitanja napućenosti čovjekove okoline, proteže se na cjelokupno bio-područje, na sve znanosti i profesije koje izravno ili neizravno dohvaćaju život. U užem smislu bioetika bi bila medicinska etika; znanost o moralnosti čovjekovih zahvata u fizički život, njegovu strukturu, njegove funkcije (Pozaić, 1990). Tu je

čak reducirana medicinska etika jer medicinska etika zahvaća i psihičko područje, a prema ovom shvaćanju bi bilo samo fizičko područje. Definicija zdravlja zahvaća čitavog čovjeka, čovjek je zdrav ne samo biološki, fiziološki, nego i psihološki. Drugo značenje, danas općenito prihvaćeno: bioetika je sustavno proučavanje ljudskog djelovanja na području znanosti o životu i brizi za zdravlje, ukoliko je to postupanje ispitivano u svjetlu moralnih vrednota i načela (Martinović-Vlahović, 2002). Bila bi šira od ovog pojma medicinske etike jer osim kvalitete života, rađanja, bolesti, smrti, ljudskih odnosa na tom području, obuhvaća biološko područje istraživanja života kao njenog pravnog i društvenog normiranja. Bioetika se ne može pohvaliti da je znanost koja traži usko usavršavanje. Najizrazitije i najzahtjevnije obilježje bioetike leži u tome da je ona po svojoj naravi upućena na više raznorodnih znanosti i na temelju njihovih podataka vrijednosni sud etičko-moralnog značenja, dakle sintezu. Kao treće, bioetika zahtjeva dijalog između znanosti i istraživača koji i inače po svom zanimanju dolazi zajedno. Dijalog pretpostavlja da jedna znanost poštuje postojanje i uvažava drugu što zahtjeva veliki obostrani napor i poštenje. Da bi iskren dijalog iz višestrukih podataka mogao uroditi plodom, potrebno je također imati na umu da nijedna znanost nije čista znanost, svaki znanstvenik nosi kroz svoja istraživanja i svoju filozofiju, svjesno ili podsvijesno.

U vrijeme brzog tehnološkog i znanstvenog razvoja etičari i moralisti su se našli pred novim zahtjevima i pritiscima. Od njih se očekuje i traži da pruže suvisli pregled moralnih načela koja bi jamčila pojedinačno i zajedničko dobro. Sve više postaje jasno da prava opasnost propasti čovječanstva dolazi od razaranja moralnih snaga. Čini se da je sasvim opravdano zapažanje da su zahtjevi za etikom iznenađujuće porasli na svim područjima. Što su veće tehnološke mogućnosti zahvata to su veći zahtjevi na savjest. Nema znanosti bez etike, znanstvenici imaju najveću odgovornost da očuvaju i ojačaju etička načela u svojim istraživanjima i ustanovama. Nije dovoljno pozivati se samo na savjest, pitanja daleko nadilaze čisto individualno područje. Nije dovoljno pozivati se samo na dosadašnje profesionalne kodekse, profesionalnu etiku, znanost ide daleko naprijed, mogućnosti su toliko nove da pojedina društva nanovo dotjeruju svoje zakone.

3. TJELESNI ŽIVOT

Temeljno pitanje na koje nemamo zadovoljavajući odgovor: koji je odnos između ljudskog tijela i ljudske osobe? Kada zahvat u tijelo znači zahvat u ljudsku osobu, kada zahvat u ljudsko tijelo pogađa ljudsku osobu, kada povreda tijela znači povredu dostojanstva i ljudskih prava, a kada ne? Teško je naći valjane argumente da se dokaže da je zahvat u ljudsko tijelo povreda dostojanstva ljudske osobe (Matulić, 1997). Što je uopće tjelesni život? Kada čovjek umre onda kažemo da je leš, a to je isto ono tijelo. Je li isto meso i tijelo? Sve do prije par desetljeća problem je bio jednostavan,

moгу li ili ne nanijeti bližnjemu fizičko zlo, jer u životno raspravljene teme ulazili su sakaćenje, umorstvo, samoubojstvo, granični slučajevi pobačaja, smrtna kazna i zakonita obrana (Pozaić, 1990). Današnji kontekst u kojem treba birati dosta se zakomplicirao. Iz čitavog niza razloga, jer napredak medicine pruža danas moćno i istovremeno riskantno sredstvo za brigu oko zdravlja, štoviše mijenja se sam pojam zdravlja i bolesti. Tako napredak zahtijeva sve više isprobavanja, eksperimentiranja, pokusa na čovjeku. Dovode se dva bitna pitanja u moment fizičkog života: početak života i kraj života. Tu je i genetsko istraživanje, manipulacija genima, raspolaganje mogućnošću proizvodnje nove vrste čovjeka (Pozaić, 1990).

4. CIJELOVITOST TIJELA

Tjelesnost je inegrirajući element našeg ljudskog bića. U njegovoj aktualnoj, prostornoj, vremenskoj i biološkoj fazi sve su ljudske mogućnosti vezane uz biološko postojanje i održavanje. S toga je zaštita biološkog održanja moralna dužnost u onoj mjeri u kojoj je moralno obvezatno održavati naše mogućnosti djelovanja u svijetu i povijesti. Međutim, održavanje takvih mogućnosti nije vezano samo uz biološko održanje, nego također uz kvalitetu biološkog održanja i to u dva smisla (Pozaić, 1990). Prvo, integritet organa i njihovih funkcija, uvjet je da bi se u svijetu i povijesti mogli ostvariti izbori, odlukom volje. Takav integritet nije nikad potpun i savršen, ne postoji biološko savršenstvo, njega međutim treba štititi u mjeri u kojoj ga posjedujemo; treba ga poboljšavati u mjeri u kojoj je to našem organizmu moguće i ovisno o sredstvima koja nam konkretno stoje na raspolaganju. Drugo, fizička aktivnost nije samo izvršni moment volje, ona je također moment koji uvjetuje našu sposobnost razumijevanja, sjećanja, htijenja. Poznati su biokemijski mehanizmi koji reguliraju funkciju memorije i općenito svaku živčanu funkciju. Postoje uski odnosi između biokemijskih zbivanja u moždanoj kori i slobodnog ponašanja. Nisu jasni svi ti odnosi, ali je jasno da takvi odnosi postoje. S druge strane, na takve je biokemijske događaje moguće utjecati, poboljšavati ih i očuvati ih ili uništavati ih drugi ljudskim izborom, kao što je hrana, piće, način života, fizička aktivnost ili uspavanost (Pozaić, 1990).

Tako fizički integritet, uvijek relativan, nije samo uvjet da bismo mogli činiti dobro koje vidimo, nego je uvjet da bismo bolje shvatili i htjeli to što je dobro.

Živjeti, praktički znači riskirati. Bilo koji izbor činim, s njim je uključen uvijek neki postotak rizika za moj fizički integritet. Tipično za našu tehnološku civilizaciju, za njezin prezir čudesnog misterija biološkog života, način je na koji ide u susret bez ikakve zabrinutosti savjesti prema opasnosti.

Danas postoje neke tipične situacije koje teba razmotriti u tom pogledu rizika.

Prvo, liječnički pokusi, novi kirurški zahvati ili novi lijek nakon duljeg eksperimentiranja na životinjama konačno će morati biti isproban i na čovjeku

jer lijek ne djeluje jednako ni na dva različita čovjeka, a kamoli na dvije različite vrste. Terapijsko eksperimentiranje ako ne postoji druga djelotvorna terapija, rizik je pokriven nadom u ozdravljenje bolesnika. U istraživačkom eksperimentiranju da se unaprijedi znanost u svakom slučaju subjekt mora biti pitan i dati pristanak. U oba slučaja preuzimanje rizika opravdava izbor koji može učiniti samo subjekt. Da bi pristanak uistinu bio izbor ljubavi potrebno je da bude slobodan i informiran (Pozaić, 1990). Uz slobodu i obavještenost traže se još tri elementa. Prvo, istraživanje mora biti ozbiljno, tj. korisno i važno za ljudsku obitelj, programirano i izvedeno najvećom mogućom strogošću prethodnim pokusima koji svode rizik na najmanju moguću mjeru. Drugo, subjekt mora imati slobodu, odustati od pokusa u svako doba i u svakom stadiju. Treće, programiranje i izvođenje istraživanja mora biti nadgledano od osoba koje nisu uključene u istraživanje koje su nepristrane (Pozaić, 1990).

Danas nijedan eksperiment, na bilo kojem području znanosti, ne može proći i ne priznaju se njegovi rezultati u svijetu, ako nije dobio odobrenje Etičkog komiteta.

5. LJUDSKI ŽIVOT I SPORT

Ako pod sportom razumijemo bilo koju vrstu tjelesnog vježbanja da se održi i poboljša opće stanje organizma ne pojavljuje se nijedan problem specifičnog rizika. Ako se pod sportom podrazumijeva aktivnost tjeskobne naravi, javlja se problem jer tu čovjek želi nadmašiti određene granice, dostići krajnje mogućnosti. Nastojati iskušavati vlastite granice po sebi je dobro, ali nadvladati fizičku granicu često uključuje poneki specifični rizik (Pozaić, 1990). Te specifične rizike možemo razvrstati u četiri vrste. Prvo, oštećenje vlastitih fizičkih sila prekomjernim naporom. Zato je u sportu potreban liječnički nadzor i ograničenje. Drugo, rizik od trauma ili smrti, kao što je kod alpinizma, podvodnih sportova, ako su ti sportovi pripremani i izvođeni pod profesionalnim vodičem ne bi trebali predstavljati naročite rizike te ako je isključen avanturizam, senzacija i ludovanje. Treće, isto vrijedi za sportove gdje ulazi u igru tehničko sredstvo kao motociklizam i automobilizam. Tu treba podsjetiti na još dvije motivacije: prva je profesionalizam -- o postignutom rezultatu ovisi radno mjesto i posebna zarada, i drugo: nezasitna afirmacija, samo da nadmaši rezultat drugoga stavlja u rizik svoj i tuđi život.

6. ODNOS PREMA ČOVJEKOVOM TIJELU

Nikad kao danas tijelo nije bilo u modi (Petzold, 1985). Prosječan čovjek postaje svjestan svojeg tijela u događajima života kao što su: bolest, starost, sport i seksualnost. Najviše napore od svoga tijela očekujemo u bavljenju sportom. Čudesno je da se u vrijeme *jogginga* i masovnog sporta, *body buildinga* i erotike, *wellness-* i fitness-centra, kontrole *cholesterina*, još mora isticati da mi ne posjedujemo tijelo koje

možemo upotrebljavati, nego jesmo tijelo (Koprek, 2005). Kult tijela danas poprima bizarne poglede, idealizirajući ga, navlačeći komplekse, popularni programi za različite dijete, fitness-studiji postaju hramovi. Postajemo li svjesni kakvo nasilje činimo vlastitom tijelu? Čovjek ima tijelo, ali nije samo tijelo (Boehme, 1995). Tijelo je materija po kojem smo dio svijeta, po njemu dolazi samosvijest, ne razdjeljivost svijesti i tijela. Tijelo je personalna dimenzija, temelj osobnog života. Tjelesnost ispunjava naš bitak. Čovjek je po tijelu prolazan i on se po njemu nadilazi (Bosto, 1995). Tjelesnost je po svojoj sastavnici vremensko i funkcionalno ograničeno, raspadno i smrtno. Nasuprot tome naš duh je nedohvatljiv, a tijelo nam je granica. Tipičan primjer takva odnosa nailazimo kod vrhunskih sportaša. Koliko daleko su spremni ići pokušavajući pomaknuti granice svojeg tijela na viši i višu razinu koja je nezasitna i uvijek otvorena pred novim izazovima i eksperimentima. Na postolju je samo jedno mjesto za najboljeg. A što je s ostalima nakon silnog truda kada uslijedi razočaranje koje povlači za sobom vrlo često stanje depresije, alkoholizma, ovisnosti o stimulansima i drogama, možemo reći konačna propast. A zašto? Jer smo robovali svojoj tjelesnosti koja nas je razočarala. Cijena je bila previsoka. Zadržati zdravo stanje duha u takvim situacijama jedini je spas. Svijest o suodnosu i suovisnosti duha i tijela, duh pokreće tijelo, nakon ograničenosti i iscrpljenosti tijela, duh nas pokreće dalje.

7. ZAKLJUČAK

Sam izraz bioetika polazi od grčkih riječi *bios* = život i *ethos* = čudoređe. Tako po svom doslovnom značenju, bioetika znači naprosto etika života ili čudoredno razmišljanje i vrednovanje života i svega što se odnosi na život. Predmet je njezinog sustavnog i kritičkog istraživanja život pod etičko moralnim vidikom. Drugim riječima, bioetika je vrsta primijenjene etike, opća etika primijenjena na sasvim određeno područje, na područje života (Pozaić, 1990). Napredak medicine pruža danas moćno i istovremeno riskantno sredstvo za brigu oko zdravlja, štoviše mijenja se sam pojam zdravlja i bolesti. Živjeti, praktički znači riskirati. Bilo koji izbor da činim s njim je uključen uvijek neki postotak rizika za moj fizički integritet. Tipično za našu tehnološku civilizaciju, za njezin prezir čudesnog misterija biološkog života, način je na koji ide u susret bez ikakve zabrinutosti savjesti prema opasnosti. Znanost i bioetika idu ruku pod ruku, kao što bi i čovjekov duh i tijelo trebalo biti skladno. U sportu često ne mislimo na granice i ne promišljeno ih želimo nadilaziti nakon čega često slijedi razočaranje s kobnim posljedicama. Treba poštivati granice našeg tijela u skladu s duhom i prizivom svijesti.

8. LITERATURA

1. Boehme, G. Leib (1995). Die Natur, die wir selbst sind, *Syntheisis pphilosophoca* 10
2. Bosto, S. (1995). Körperlichkeit als Korrektiv gegen eine Methaphysik der Subjektivität, *Synthesis philosophica* 10
3. M. Juričić, M. Nikić, H. Vukušić (2005). *Vjera i zdravlje*. I.Koprek, Zbornika radova , Zaklada biskup Josip Lang
4. Matulić T. (1997). *Pobačaj, Drama savjesti*
5. Martinović-Vlahović Ružica (2002). *Prirodno planiranje obitelji*. Simptomermalna metoda
6. Petzold, H.(1985). *Leiblichkeit*. Philosophische, gesellschaftliche und therapeutische Perspektiven, Paderborn
7. Pozaić, V. (1990). *Ekologija*. Znanstveno-etičko-teološki upiti i obzori